

ВІДЗИВ

про дисертацію Пушкарьової Тамари Олексіївни «Теорія і практика педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання, офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента Самодрини Анатолія Петровича

Життя невинно оновлює погляд людини на реалії і цим гостро ставить освітні вимоги щодо відповідності дидактичних засад розроблення і впровадження інноваційного педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти, оновлення змісту освіти, створення інноваційного освітнього середовища, сучасного дидактичного супроводу особистості школяра. Процес проектування життя і освіти у світі децентралізується і по-новому інтегрується особистістю, завдячуючи новітнім способам накопичення і переробки інформації. Автору даного дисертаційного дослідження Пушкарьовій Тамарі Олексіївни у міждисертаційний період (1991 – захист кандидатської дисертації, нині, 2018 – захист докторської дисертації) – за 27 років доводиться своєю долею ставати свідком по суті соціокультурної революції на теренах України, хронологом встановлення нової парадигми освіти на основі реальної практики педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти. 27 років – це напівперіод гуманітарної хвилі Кондрат'єва-Шумпетера, що характеризує нинішнє проходження системою освіти України свого «дна», з якого по суті і належить нам проектувати ідею життя в освіті в напрямі майбутнього. Тому роботу Пушкарьової Тамари Олексіївни слід охарактеризувати як соціо-еколого-еволюційне явище – своєчасне, закономірне, актуальне, резонансне або синхронно-діахронне, спрямоване в майбутнє.

Дана робота досить самотуня і водночас така, що широко пронизує наш час, про що свідчить її зв'язок з науково-дослідними роботами, планами, програмами – таких перетинів 5! [дис., с. 9].

Із засновку дисертації, поширеної в ньому наукової гіпотези, помітно, що автор прагне провести психолого-педагогічний аналіз проблематики педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти, по ходу викладу визначає педагогічне проектування як цілеспрямовану діяльність, яка, в свою чергу, визначає необхідність педагогічних перетворень, прогнозує та оцінює наслідки певних педагогічних задумів. Педагогічне проектування, за Пушкарьовою Т.О., зумовлює відкритість освіти, певний саморух творчої особистості в напрямі мети. Автор у роботі виявляє соціальні, наукові й практичні передумови інноваційної проектної педагогічної діяльності, передбачає позитивні наслідки їх реалізації у вітчизняному і міжнародному освітньому просторі.

Педагогіка Пушкарьової Т.О. в епоху становлення психозою або ноосфери тяжіє до психопедагогіки – і це правильно. Отже, спираючись на розробки відомих психологів і філософів, прагне прокладати пізнавальний континуум по новому, встановивши синхронізми, діахронізми, трофізми як переконання в усвідомленні мети в душі вихованця, школяра, учня. Пропонент своїми методологічними роздумами ідеалізує стан соціуму, коли народ постійно навчається (задум В.І. Вернадського), тобто відбувається ноосфера. Тож, школі належить організовувати правильно (науково) особистісну самоорганізацію, а це, на переконання автора, вимагає розроблення дидактичної стратегії, наперед передбачати певні види навчальної діяльності, уточнювати зміст навчально-пізнавальної діяльності і засобів реалізації. Цим помічаємо наскрізне (латентне) завдання автора як гідну гуманітарну і державницьку позицію – як посередництвом школи і творчого вчителя з науковим характером управління учінням сучасну освіту зробити дієвою, а людину і суспільство – ефективними.

Відмітимо, що за темою дослідження Пушкарьовою Т.О. зроблено чимало – написано 114 праць: 1 одноосібна монографія, видано 34 навчальних посібники, 38 статей у фахових виданнях тощо.

З аналізу літератури і критики автора видно, що на методологічному рівні, дослідник Пушкарьова Т.О. прагне оперувати знаннями про людину-творця, ідеалізує її в площині «людина-згорнуте суспільство, суспільство-розгорнута людина», що уможлиблює діалоги «ентропійні науки – антиентропійні науки» – «інтернація – адаптація»; «психопедагогіка – психосоціологія»; «педагогічна свідомість – свідомість» тощо. Автором запропонована модель процесу педагогічного проектування як співвідношення визначеної освітньої цілі та очікуваного навчального результату, передбачено зворотній зв'язок. Така модель є по суті організаційно-кібернетичним фракталом для особистості, школи, суспільства. Водночас сподіваємося, що інтегративний підхід, що містить модель процесу педагогічного проектування, автор бачить диференційовано з урахуванням глибин природознавства.

На разі, робота Пушкарьової Т.О. – спроба вирішення педагогікою питання подальшого вдосконалення теорії навчання, по новому актуалізує проблему формування інноваційного навчального середовища, вмістилищем якого є людська душа і синергуючий дух творення. Належне місце відведене управлінню. Адже наукова думка має напрям дії, сама по собі в природі не існує – вона створюється людською особистістю задля людської особистості. Тож не випадково, а на вимогу часу, перед нами постав автор дисертаційної роботи як творча особистість зі своїм сміливим поглядом – теоретичним і емпіричним узагальненням на перетині філогенезу, онтогенезу і культурогенезу на початках ноосферної освіти. Праця робить аксіологічний внесок у торжество терміну «освіта – проект життя», по-новому устанавлює систему освіти в соціальному вимірі для управління його (суспільства) багатогалузевим розвитком.

Дане дисертаційне дослідження здійснювалося в 3 етапи упродовж 2005-2017 рр. На першому і другому етапах автором вівся пошук моделі педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти й умови її реалізації як певне емпіричне узагальнення.

На третьому етапі (2014-2017 рр.) експериментально перевірено ефективність розробленої моделі з обґрунтованим вибором закладів освіти, на базі яких проводилося дослідження. Дослідно-експериментальна складова містить географію: м. Київ (7 шкіл), м. Суми (1 школа), м. Херсон (1 школа), м. Миколаїв (1 школа). Процес педагогічного проектування емпірично опирався на такі складові: розробка психолого-педагогічної концепції, забезпечення взаємозв'язку складових системи загальної середньої освіти, сформованість можливості виконання завдань більш високого ніж традиційний рівня складності, відповідність навчально-методичного забезпечення, належний рівень педагогічної освіти, стан, коли у педагогічному проекті може розроблятися будь-який з аспектів освітнього процесу, наявність засобів моніторингу педагогічного проектування.

Наукова новизна дослідження виписана в дисертації досить коректно [с. 15] і пов'язана з можливістю одержання на її основі нових результатів проектування в системі загальної середньої освіти (доводить розділ 5 «Експериментальне дослідження ефективності педагогічного проектування у системі загальної середньої освіти»).

Практичність дослідження – в уможливленні впровадження в освітню практику моделі педагогічного проектування та розробки адекватного дидактичного забезпечення процесу педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти, відповідних методик педагогічним працівникам для вдосконалення змісту освіти і педагогічних технологій його втілення в освітній процес.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Матеріал дослідження структуровано за розділами і підрозділами рівномірно. На нашу думку, поділ підрозділу 1.3 на пункти зайвий. Теоретичний аналіз джерельної бази з 642 найменувань дав можливість здобувачеві з'ясувати, що зроблено до нього у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці та практиці з проблеми, що відображена у формулюванні теми дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота по формі і по суті (по доробку) є доброякісною складовою виконання наукової теми «Науково-методичні засади організації та проведення дослідно-експериментальної роботи в навчальних закладах України у контексті реалізації Концепції Нової української школи». Назва теми дещо виходить за існуючі межі паспортизації спеціальності 13.00.09 – теорія навчання, дотикає зокрема напрямів: 13.00.01, 13.00.07, 13.00.02. Тож, дисертаційне дослідження в цьому аспекті несе теж революційний характер.

Автор своєю роботою справедливо стверджує новий шлях в освіті – проектний як вимогу часу: супровід кроків-проектів інноваційної людини і її інноваційної діяльності. Тож, сучасна школа має очолити цей рух системно діючим педагогічним началом в рамках модернізованої дидактичної системи. Саме цьому на основі теоретичного аналізу і аналізу педагогічної практики автором сконструйовано «системно-структурну дидактичну модель процесу педагогічного проектування» (краще – структурно-динамічну), що може, як на нас, озброїти школу і систему післядипломної педагогічної освіти інструментами добору і відбору змісту освіти, більш ефективною можливістю створення інтегративної освіти на регіональному рівні.

Дослідником підкреслено, що педагогічне проектування в системі загальної середньої освіти передбачає організацію діяльності педагога й учня в їхній особистісно розвивальній взаємодії цілеспрямовано, науково. А це ставить завдання педагогічному колективу школи науково організувати педагогічну дію школи як споріднену творчу працю на перспективу – в ім'я громадянського суспільства та ноосфери, замість хитромудрого хаосу, що веде до некросфери.

Тому і наголошує здобувач на інтегративному і діяльнісному підходах як ключових для проектної роботи в школі – передбачає національну спрямованість освіти, її відкритість, безперервність, єдність навчання і виховання, наступність.

Ефективна педагогічна дія автором бачиться як: педагогічний гуманізм, емпатійне розуміння учнів, співпраця, діалогізм, наявність особистісної позиції педагога.

Запропоновані практиці авторські педагогічні проекти «Росток», «Академія інноваційного розвитку освіти» реально посприяли позитивним змінам в освітянських осередках, де вселялася діалектика соціокультурного і педагогічного у змісті педагогічного проектування.

На різних етапах дослідження Пушкарьовою Т.О. враховувались нормативні акти з розвитку освіти України і Світу. За результатами проведеного дослідження сформульовано загальні висновки, що відповідають поставленим завданням.

Автором чітко визначено загальну й власну методологічну позицію та методи дослідження, дотримано вимог щодо його організації та проведення. Обрана автором структура дослідження досить ємнісна, а тому, як на нас, є переконливою.

Науковий апарат дослідження в цілому відповідає чинним вимогам. Сутність ключових понять дисертації відображає природу досліджуваних здобувачем педагогічних явищ і процесів. Авторський тезаурус умістив відповідні тлумачення, що відповідають завданням пошуку.

Повнота викладення матеріалів дисертації в працях, опублікованих автором, впровадження результатів дослідження та географія апробації достатні.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена теоретико-методологічною обґрунтованістю та комплексним використанням методів дослідження, їх адекватності меті й завданням дослідження; кількісним і якісним аналізом емпіричних даних з використанням методів математичної статистики, практичною перевіркою ефективності авторської системи інноваційного педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти, а також позитивними результатами.

Ознайомлення з науковими працями дисертанта дає нам підстави стверджувати, що в них повною мірою відображено результати проведеного дослідження. Окрім того, його основні положення і результати доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Проте, робота не позбавлена окремих проблемних місць:

1. Говорячи про принцип диференційованого особистісно зорієнтованого навчання і принцип профілізації навчання на початку дисертації, принцип безперервності освіти впродовж, автором не сповна простежено посередництво застосування дидактичної моделі процесу дидактичного проектування як рух від проекту до продукту, еластичність проходження особистістю дошкільця, початкової, основної і старшої школи, рівень готовності до освіти протягом життя.

2. Суттєву роль для людини в світлі діяльнісного підходу до освіти (автором заявленого ключовим) відіграє професійне самовизначення особистості учня. Нині в українській системі загальної середньої освіти існує нездоровий наголос на теоретичній освіті школяра, але бракує засвоєння способів діяльності, які би в прикладний спосіб повпливали би на сучасний ринок праці. Не сповна зрозуміло, як налагодити такий стан освіти, щоб через персонал відтворювати належним чином власну економіку як умову зростання якості життя.

3. Дослідно-експериментальна робота оминула практично сільську школу. Тому не досить повно уявляється механізм добору і відбору змісту освіти, технологія педагогічного супроводу особистісно зорієнтованого навчання в сучасній загальноосвітній школі, що нині стає точкою росту об'єднаної територіальної громади. Потребують окремого коментаря положення щодо здійснення педагогічного проектування в рамках новоутворення типу «навчальний комплекс», «опорна школа» тощо.

4. Недостатня увага автора дисертації до фундаменталізації освіти старшокласників через слабкість долучення до проєктивності наукового

пізнання в рамках системи старша «школа-МАН», що потребує особливої підготовки вчителя-вченого.

5. У психолого-педагогічному аспекті автор визначає структуру проектної діяльності: мотив, мета, операції [дис., с. 114]. Проте схоже визначення вже існує – у Г.С. Костюка: мотивація, зміст, операція. Нами розглянуто у низці друкованих праць як «оператор Костюка» (з 2005 р.).

6. Робота апелює до всієї сфери педагогічної діяльності в Україні, ставить завдання освіту розглядати як сферу державного проектування, сферу проектування життя. В цьому її декларативність і певна загальність. Таке загальне бачення вимагає в якості верифікації більш об'ємного соціологічного дослідження і належної генеральної вибірки за певною основою в межах системи державного управління, чого ми в повній мірі не помітили з проведеного експерименту (можливо: по областях, по регіонах, по місту і селу тощо). Що цьому завадило фахівцю центрального органу?

7. Існуюча статистика експерименту дещо спрощує враження від теоретичної частини щодо супроводу цілісного феномену життя України, в цьому ж криється складність такого пошуку, його цінність і заклик до переосмислення освіти, сміливість автора.

Наведені у відзиві зауваження ніякою мірою не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Пушкарьової Т.О.

Дисертація написана на високому науково-теоретичному рівні, містить змістовно виважений і ретельно розроблений автором теоретичний матеріал і засвідчує збагачення педагогічної теорії і дидактики зокрема, творчий ресурс науковця.

У цілому, дисертаційна робота «Теорія і практика педагогічного проектування в системі загальної середньої освіти» є самостійною, завершеною, теоретично і практично значущою інноваційною працею, що в цілому відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 і дає підстави для

рекомендації присудження Пушкарьовій Тамарі Олексіївні наукового ступеня
доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент, доктор педагогічних наук,
доцент, професор кафедри економіки, маркетингу
та соціальної роботи
Кременчуцького інституту
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

А.П. Самодрин